

Johanna Ketola, tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
Antti Pihlajamaa, tutkijaesiupseeri, Maanpuolustuskorkeakoulu

VENÄLÄINEN RAUHA KAUKASIASSA

VUORISTO-KARABAHIN SOTA LOPPUI, MUTTA KONFLIKTI JATKUU

Venäjä sai neuvoteltua tulitauon Armenian ja Azerbaidžhanin välille Vuoristo-Karabahin ”toisessa sodassa”. Se ei kuitenkaan takaa kestävää rauhaa ilman monenkeskisiä järjestelyitä.

Vuoristo-Karabahin konflikti Etelä-Kaukasiassa roihahti syksyllä. Väki- valtaisuuksien pitkittyminen, uhrien lukumäärä ja väitteet kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomisesta nostivat konfliktin hetkellisesti kansainvälisen huomion kohteeksi. Taistelut vaativat arviolta yli 4 000 kuolonuhria.

Kuusi viikkoa kestäneet taistelut päättyivät Venäjän neuvottelemaan tulitaukosopimukseen 9. marraskuuta. Siinä vaiheessa Azerbaidžhan oli ottanut voimankäytöllä haltuunsa sille kansainvälisen oikeuden mukaan kuuluvia alueita, jotka se menetti armenialaisjoukoille vuonna 1994 päättyneessä sodassa. Silloinkin Venäjä neuvoteli osapuolten välisen tulitauon.

Venäjän, Armenian ja Azerbaidžhanin päämiesten uusin yhteislausunto on tulitaukosopimukseksi kattava, mutta ei vielä takaa rauhaa. Sopimukseen on kirjattu esimerkiksi armenialaisjoukkojen vetäytymisaikataulu. Se ei kuitenkaan tarjoa eväitä armenialaisten ja azerbaidžhanilaisten välisten suhteiden normalisoinnille. Lyhyellä aikavälillä Venäjän mukanaolo lisää sopimuksen mahdollisuuksia onnistua, tosin ennen pitkää Venäjän yksipuolista kykyä moderoida kestävä rauhansopimus voi epäillä.

Vaikka Venäjä hyödynsi konfliktia taitavasti omaksi edukseen, tilanteessa voi nähdä myös Venäjälle kiusallisia piirteitä: Sen

lähialueella syttyi sota, jossa Turkin rooli oli aiempaa merkittävämpi. Lokakuun epäonnistunut tulitaukoyritys loi mielikuvaa neuvottomasta Venäjästä.

Kiinnostava yksityiskohta liittyy konfliktin viimeisen illan dramaattisiin tapahtumiin, joissa azerbaidžhanilaisjoukot ampuivat vahingossa alas venäläishelikopterin lähellä Azerbaidžhanin ja Armenian kansainvälistä rajaa. Virallinen Baku esitti nopeasti onnettomuuden jälkeen anteeksipyyntönsä Moskovaan. Tämän jälkeen mediassa levisi tieto, että venäläinen ilmarynnäkköprikaati olisi lähtenyt liikkeelle Ulyanovskista. Välikohtaus herätti kysymään, ovatko joukot sekaantumassa konfliktiin aseellisesti.

Vielä on epäselvää, millainen rooli jää ainoalle laajasti tunnustetulle kansainväliselle konfliktinratkaisumuformaatille, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Etyjin Minskin ryhmän yhteispuheenjohtajille. Yhteispuheenjohtajamaita ovat Venäjän lisäksi Ranska ja Yhdysvallat. Venäjän neuvotteleva sopimus vaikuttaa perustuvan osittain yhteispuheenjohtajien ehdotuksiin, jotka tunnetaan Madridin periaatteina ja peruseriaatteina. Niihin ei kuitenkaan sopimuksessa suoraan viitata.

Tiukemmin peruseriaatteiden pohjalta tehty neuvotteluratkaisu olisi todennäköisesti ollut armenialaisille parempi vaihtoehto. Nykysopimus ohittaa monet armenialaisten tavoitteet, erityisesti sen, että Vuoristo-Karabah tunnustetaan osapuoleksi. Nyt muodostuneessa sopimuksessa osapuolia on vain kaksi: Armenia ja Azerbaidzhan. Peruseriaatteiden ja nyt solmitun tulitaukosopimuksen merkittävin ero onkin se, ettei Vuoristo-Karabahin statuksesta ja hallinnosta puhuta mitään. Aiemmin oli kaavailtu, että Vuoristo-Karabahille olisi myönnetty väliaikainen status ja itsehallinto. Kokonaisuutena sopimuksen ehdot ovat armenialaisille nöyryyttävät.

Sopimuksen hinta voi nousta korkeaksi myös Azerbaidzhanille.

Aiemmin se on pitänyt venäläisjoukkojen poissaoloa alueeltaan eräänä ulkopolitiikkansa merkittävimpänä saavutuksena entisen Neuvostoliiton alueen verrokki-maihinsa Armeniaan, Georgiaan, Ukraina ja Moldovaan nähden.

Venäläisten rauhanturvajoukkojen maine rauhantekijänä on kyseenalainen. Esimerkiksi Georgian vuoden 2008 sodan yhteydessä rauhanturvaajat muuttuivat konfliktin osapuoleksi. Vuoristo-Karabahin rauhanturvaoperaatioon osallistuu julkilausuman mukaan noin 2 000 sotilasta. Sotilaita on lähetetty 15. moottoroidusta jalkaväkiprikaatista, ja joukolla väitetään olevan sotakokemusta Donbassista Ukrainasta. Rauhanturvajoukot ovat alueella viisi vuotta. Rauhanturvaaminen jatkuu automaattisesti toisen viisivuotiskauden, ellei yksikään osapuoli ilmaise tyytymättömyyttään sitä kohtaan.

Muun muassa tiedustelusta ja rajavalvonnasta vastaavalla Venäjän turvallisuuspalvelu FSB:llä on tulitaukosopimuksessa rooli. FSB hoitaa jo Armenian rajavalvontaa, mutta nyt sen toimivaltuudet laajenevat: se tulee valvomaan uutta, Armenian maaperällä kulkevaa reittiä, joka tarjoaa ensi kertaa liikenneyhteyden Bakusta Ankarahan. Tämä vähentää Azerbaidzhanin riippuvuutta Iranista, mikä on

tähän saakka mahdollistanut huoltoyhteydet maan eri osien välillä.

Turkki tuki näkyvästi Azerbaidzhanin sotatoimia heti alusta lähtien. Turkki ei kuitenkaan noussut Venäjän kanssa tasavertaiseksi ja ratkaisuihin kykeneväksi toimijaksi. Sen rooliksi on muodostumassa tulitauon valvonta yhdessä venäläisten kanssa, mikä on Turkin näkökulmasta parannus aikaisempaan.

Venäjä yrittää saada läntisiä ja monenkeskisiä toimijoita, kuten EU:ta, Yhdysvaltoja ja YK:ta tukemaan muodostunutta sopimusta jälkikäteen. Toimintamalli ei olisi uusi, mutta sen painoarvo korostuu, kun konfliktinhallinnan peruseriaatteen mekanismit ovat muutoksessa.

Yhteispuheenjohtajille voi langeta rauhanprosessin jatkotyö. Azerbaidzhanin mukaan yhteispuheenjohtajien toiminta on ollut tuloksetonta 25 vuoden ajan ja syy sille, miksi voimankäyttöön turvaututtiin.

Läntisten ja monenkeskisten toimijoiden on ratkaistava, miten ne suhtautuvat voimankäytöllä saavutettuihin aluepalautuksiin 2020-luvulla. Monen sääntöpohjaisuutta ajavan toimijan, kuten EU:n uskottavuus on osapuolten silmissä kärsinyt pahasti, sillä ne eivät kyenneet estämään tai lopettamaan sotatoimia. Tämä tekee venäläisen konfliktinratkaisun tukemisesta houkuttelevaa.